

प्रकरण - सहावे सारांश, निष्कर्ष व शिफारसी

6.1 प्रस्तावना -

संशोधिकेने ' सोलापूर शहरातील माध्यमिक शिक्षकांच्या व्यवसाय समाधानाचा अभ्यास करणे' या विषयाची संशोधनासाठी निवड केली होती. या संशोधनासाठी वर्णनात्मक संशोधन पध्दतीचा वापर केला. त्यासाठी डॉ. प्रमोदकुमार व डॉ.डि.एन्.मुथा (सरदार पटेल विद्यापिठ,गुजरात) यांची व्यवसाय समाधानाविषयक प्रमाणित प्रश्नावली तसचे शिक्षकांच्या परिणामकारकतेची प्रमाणित पदनिश्चयन श्रेणी व संबंधित साहित्य इत्यादी साधनाद्वारे माहिती मिळविली.

मिळालेल्या माहितीचे विश्लेषण व अर्थ निर्वचन प्रकरण क्रमांक पाच मध्ये करण्यात आलेले आहे.

6.2 प्रकरणांचे सुसूत्रीकरण -

प्रकरण पहिले - प्रास्ताविक -

सामाजिक परिस्थिती बदलते. शैक्षणिक समस्या बदलतात म्हणून अध्यापकांचे काम कठीण होते. उद्दिष्टे साध्य करणे अवघड जाते. म्हणून अध्यापकांचे काम अधिकच गुंतागुंतीचे होते. सामाजिक स्थित्यंतरा बरोबर तेसुद्धा बदलते. म्हणूनच अध्यापन हा एक अत्यंत आव्हानात्मक व्यवसाय आहे. या व्यवसायामध्ये शिक्षकाची भूमिका अत्यंत महत्वाची आहे. कारण ईतर व्यवसायापेक्षा हा व्यवसाय वैशिष्ट्यपूर्ण व श्रेष्ठ आहे. परंतु सद्यपरिस्थिती पाहिली तर शिक्षण व शिक्षकांचे अवमुल्यन होत आहे. या अवमुल्यनास फकत शिक्षक किंवा शिक्षण पध्दतीच जबाबदार आहे असे नाही तर शासन व समाजही जबाबदार आहे. या परिस्थिती मध्ये शिक्षक आपल्या व्यवसायामध्ये समाधानी आहे किंवा

नाही हे पाहणे गरजेचे आहे. कारण व्यवसाय समाधानाचा संबंध हा शिक्षकांच्या परिणामकारकतेवर होतो. यास्तव माध्यमिक शिक्षक आपल्या व्यवसायामध्ये समाधानी आहेत किंवा नाही तसेच त्यांच्या व्यवसाय समाधानाचा त्यांच्या परिणामकारकतेशी कशा प्रकारचा संबंध आहे हे जाणून घेण्याचे आवश्यक वाटल्याने प्रस्तुत संशोधनाचे काम संशोधिकेने हाती घेतले होते. पहिल्या प्रकरणामध्ये प्रस्तावना, व्यवसाय समाधान म्हणजे काय ?, व्यवसाय समाधानाशी संबंधित घटक, व्यवसाय समाधान व परिणामकारकता परस्पर संबंध, संशोधन समस्येचे शीर्षक, संशोधन समस्येचे स्पष्टीकरण - व्याख्या, संज्ञा, संशोधनाची उद्दिष्टे, संशोधन अभ्यासाची गरज व महत्व, संशोधनाची व्याप्ती व मर्यादा, संशोधन परिकल्पना या बाबतची माहिती दिली आहे.

प्रकरण दुसरे - संबंधित साहित्याचा अभ्यास -

या प्रकरणात संबंधित साहित्याचा अभ्यास आणि कोणत्या संबंधित संशोधनाचा अभ्यास केला याचा उल्लेख केला आहे.

प्रकरण तिसरे - शिक्षकांचे व्यवसाय समाधान व परिणाम कारकता -

या प्रकरणात अध्यापन एक व्यवसायच आहे, व्यावसायिकता म्हणजे काय? व त्यांचे प्रकार, व्यवसाय समाधानाचा अर्थ व व्यवसाय समाधानावर परिणाम करणारे घटक, शिक्षकांची परिणामकारकता याबद्दलची सविस्तर माहिती दिलेली आहे.

प्रकरण चौथे - संशोधनाची कार्यपध्दती -

या प्रकरणामध्ये संशोधन पध्दतीची निवड, नमुना निवड, संशोधनाची साधने प्रश्नावल्या, पदनिश्चयन श्रेणी या संशोधन साधनांचा वापर कसा केला. व साधनांद्वारे मिळालेल्या माहितीसाठी संख्याशास्त्राचा कसा वापर करण्यात येणार आहे या बाबतची माहिती दिली आहे.

प्रकरण पाचवे - संकलित माहितीचे विश्लेषण व अर्थ निर्वचन -

या प्रकरणात जमा झालेल्या माहितीच्या आधारे, संख्याशास्त्राच्या साहाय्याने माहितीचे विश्लेषण व अर्थ निर्वचन केले आहे.

प्रकरण सहावे - सारांश, निष्कर्ष व शिफारशी -

या प्रकरणात संशोधनाचा सारांश, निष्कर्ष, शिफारशी या संबंधी माहिती दिली आहे. तसेच पुढील संशोधनासाठी विषय दिले आहेत.

6.3 सारांश -

शाळेतून सहज फेरफटका मारल्यास लक्षात येते की, मागच्या वर्षी बी. एड् प्रशिक्षण पूर्ण केलेले व सुदैवाने कोणत्यातरी मार्गाने शिक्षकी पेशात नोकरीत लागलेले शिक्षक सुद्धा बी.एड् प्रशिक्षणात शिकवली जाणारी व त्यांनी आत्मसात केल्याचा अभिनय केलेली अध्यापन पध्दती, कौशल्य इ.चा जाणीवपूर्वक वापर करताना, अध्यापन कार्य करताना वापरत नसल्याचे दिसून येते.

शिक्षकी पेशा विषयक ज्ञान व आवड नसलेले विद्यार्थी शिक्षक प्रशिक्षण महाविद्यालयात प्रवेश घेतात. बी.एड्.चा कालावधी 8-9 महिन्यांचा, निकाल 85 ते 90 टक्के पर्यंत असतो आणि शिवाय व्यावसायिक पदवी पदरात पडते. अशा अनेक कारणांनी बी.एड्. ला विद्यार्थी प्रवेश घेतात. प्रशिक्षण पूर्ण केल्यावर यदाकदाचित नोकरी उपलब्ध झाली तर त्यासाठी आर्थिक झळ सोसून किंवा गैरमार्गानी येवून शिक्षक बनतो. असा शिक्षक त्याच नोकरीतून आपले आर्थिक संतुलन साधण्याचाच प्रयत्न आगोदर करतो. त्यामुळे तो ख-या शिक्षकी पेशापासून वंचित असतो. त्याची मानसिकताच बदलते. संपूर्ण शिक्षण प्रक्रियेत एक साधन व्यक्ती म्हणून शिक्षक आपली

भूमिका पार पाडित असतो. अशा मानसिकते मध्ये शिक्षक आपल्या व्यवसायामध्ये समाधानी आहे किंवा नाही हे पाहणे गरजेचे वाटल्याने संशोधिकेने पुढील विषय संशोधनासाठी निवडला आहे.

संशोधन समस्येचे शिर्षक -

'सोलापुर शहरातील माध्यमिक शिक्षकांच्या व्यवसाय

समाधानाचा अभ्यास करणे ''

संशोधन समस्येचे स्पष्टिकरण - व्याख्या

माध्यमिक शाळा - सोलापुर शहरातील मराठी माध्यमाच्या अशा शाळा ज्या मध्ये इयत्ता 5 वी पासून अधिक परंतु फक्त इयत्ता दहावी पर्यंत शिक्षण दिले जाते.

शिक्षक - असा स्त्री किंवा पुरुष मार्गदर्शक की, जो मराठी माध्यमांच्या शाळांमध्ये इयत्ता 8 वी ते 10 वी च्या वर्गातील विद्यार्थ्यांना शिकवतो. मार्गदर्शन करतो.

अनुभवी शिक्षक - असे शिक्षक की, ज्यांची माध्यमिक शाळेमध्ये शिक्षक म्हणून 15 किंवा 15 वर्षांपेक्षा जास्त सेवा झालेली आहे.

कमी अनुभवी शिक्षक - असे शिक्षक की, ज्यांची माध्यमिक शाळेमध्ये शिक्षक म्हणून 1 किंवा 5 वर्षांपेक्षा जास्त सेवा झालेली आहे.

व्यवसाय समाधान - व्यवसाय समाधानी म्हणजे माध्यमिक शिक्षकांचे त्यांच्या शिक्षक या व्यवसायासंबंधीचे वेगवेगळे दृष्टिकोन. हे दृष्टिकोन काम व कामाचे स्वरूप, वेतन, बढतीच्या संधी, सेवा शाश्वती, संस्थेच्या योजना, ध्येयधोरणे व संस्थेच्या कार्यामध्ये सल्लामसलत, वरिष्ठांकडून मिळणारी संस्थाप्रमुख म्हणून व वैयक्तिक अडचणी सोडवणारा म्हणून वागणुक इत्यादी घटकांशी संबंधित असतील.

शिक्षकांची परिणामकारकता -

शिक्षकांचे असे वर्तन की जे शिक्षक हा माहिती देणारा, प्रोत्साहक, शिस्तप्रियता, सल्ला देणारा, मार्गदर्शन करणारा, समाजातील इतर घटकांशी आंतरक्रिया करताना, सहकारी शिक्षक - मुख्याध्यापकांशी असलेले संबंध, शिकवण्याचे कौशल्य इतर शैक्षणिक उपक्रमामधील त्याचा सहभाग, व्यवसायाचे ज्ञान, वर्गातील त्याचे अस्तित्व, वर्गासंबंधीत चांगल्या सवयी, वर्ग व्यवस्थापन, त्याचे व्यक्तीमत्व इत्यादी संबंधीचे एकदरीत वर्तन म्हणजे शिक्षकांची परिणामकारकता होय.

संशोधनाची उद्दिष्टे -

- 1 सोलापूर शहरातील माध्यमिक शिक्षक किती प्रमाणात आपल्या व्यवसायामध्ये समाधानी आहे याचा अभ्यास करणे.
- 2 स्त्री शिक्षकांच्या व्यवसाय समाधानाचा अभ्यास करणे.
- 3 पुरुष शिक्षकांच्या व्यवसाय समाधानाचा अभ्यास करणे.
- 4 स्त्री शिक्षक व पुरुष शिक्षकांच्या व्यवसाय समाधानाचा तुलनात्मक अभ्यास करणे.
- 5 अनुभवी शिक्षकांच्या व्यवसाय समाधानाचा अभ्यास करणे.
- 6 कमी अनुभवी शिक्षकांच्या व्यवसाय समाधानाचा अभ्यास करणे.
- 7 अनुभवी व कमी अनुभवी शिक्षकांच्या व्यवसाय समाधानाचा अभ्यास करणे.
- 8 अनुदानित प्रशालेतील शिक्षकांच्या व्यवसाय समाधानाचा अभ्यास करणे.
- 9 विना अनुदानित प्रशालेतील शिक्षकांच्या व्यवसाय समाधानाचा अभ्यास करणे.
- 10 अनुदानित व विना अनुदानित प्रशालेतील शिक्षकांच्या व्यवसाय समाधानाचा तुलनात्मक अभ्यास करणे.

- 11 सोलापूर शहरातील माध्यमिक शिक्षकांचे व्यवसाय समाधान व परिणामकारकता यांचा सहसंबंध पाहणे.
- 12 स्त्री शिक्षकांचे व्यवसाय समाधान व परिणामकारकता यांचा सहसंबंध पाहणे.
- 13 पुरुष शिक्षकांचे व्यवसाय समाधान व परिणामकारकता यांचा सहसंबंध पाहणे.
- 14 अनुभवी शिक्षकांचे व्यवसाय समाधान व परिणामकारकता यांचा सहसंबंध पाहणे.
- 15 कमी अनुभवी शिक्षकांचे व्यवसाय समाधान व परिणामकारकता यांचा सहसंबंध पाहणे.
- 16 अनुदानित प्रशालेतील शिक्षकांचे व्यवसाय समाधान व परिणामकारकता यांचा सहसंबंध पाहणे.
- 17 विना अनुदानित प्रशालेतील शिक्षकांचे व्यवसाय समाधान व परिणामकारकता यांचा सहसंबंध पाहणे.

संशोधनाची गरज व महत्व -

शिक्षणाची गुणवत्ता वाढवण्यासाठी शिक्षक आपल्या व्यवसायामध्ये समाधानी असली पाहिजे यथा शिक्षक तथा विद्यार्थी या उक्ती प्रमाणे जर आपल्याला चांगला विद्यार्थी घडवायचा असेल तर त्यासाठी चांगला शिक्षक असणे गरजेचे आहे. त्यामुळेच व्यवसाय समाधानाचा अभ्यास करणे आवश्यक आहे.

सदर संशोधन मुख्याध्यापक, शिक्षक, शासकीय अधिकारी, संस्था चालक, पालक, इतर संशोधक या सर्वांनाच मार्गदर्शक म्हणून उपयुक्त आहे.

संशोधनाची व्याप्ती -

- 1 सोलापूर शहरामध्ये मराठी माध्यमांच्या एकूण 67 शाळा आहेत. या सर्व शाळांचा समावेश सदर संशोधनामध्ये करण्यात आलेला आहे.

- 2 मराठी माध्यमांच्या एकूण 67 शाळांमधील 305 शिक्षकांचा समावेश संशोधनामध्ये केलेला आहे.
- 3 सदर संशोधनामध्ये अनुदानित प्रशालेतील शिक्षकांबरोबर विना अनुदानित प्रशालेतील शिक्षकांचाही समावेश करण्यात आलेला आहे.
- 4 पुरुष शिक्षकांचाच फक्त विचार न करता संशोधकने स्त्री शिक्षकांचाही समावेश प्रस्तुत संशोधनामध्ये करण्यात आलेला आहे.
- 5 एक वर्षे अनुभवापासून ते पंधरावर्षांपेक्षा जास्त अध्यापनाचा अनुभव असलेल्या सर्व शिक्षकांचा संशोधनामध्ये समावेश केलेला आहे.
- 6 प्रस्तुत संशोधनामध्ये व्यवसाय समाधानाशी संबंधीत वेतन, काम व कामाचे स्वरूप, बढतीच्या संधी, सेवा शाश्वती, संस्थेची ध्येयधोरणे, योजना, संस्थेच्या कार्यामध्ये सल्ला मसलत, वरिष्ठांकडून मिळणारी वागणुक इत्यादी घटकांचा विचार करण्यात आलेला आहे.
- 7 शिक्षकांची परिणामकारकता तपासतांना त्यांच्याजवळ असलेले कौशल्य, कामाच्या सवयी, व्यवसाय संबंधी आवश्यक असा दृष्टिकोन, वैयक्तिक निर्णयक्षमता, समायोजनशिलता, विद्यार्थ्यांविषयी मुल्य निर्णय, निर्णय घेण्याची क्षमता इत्यादी बाबींचा विचार करण्यात आलेला आहे.

संशोधनाची मर्यादा -

- 1 सोलापूर शहरामध्ये मराठी माध्यमांच्या शाळांव्यतिरिक्त तेलगु,कन्नड,इंग्रजी,हिन्दी,उर्दु या माध्यमांच्याही शाळा आहेत त्यांचा विचार सदर संशोधनामध्ये केलेला नाही.
- 2 तांत्रिक शाळा, मुकबधिरांच्या शाळा, आश्रमशाळा, केंद्रशासनाच्या शाळांचा समावेश सदर संशोधनामध्ये करण्यात आलेला नाही.

- 3 शाळेतील मुख्याध्यापक, व शिक्षकां व्यतिरिक्त इतर सेवकांचा संशोधनामध्ये समावेश करण्यात आलेला नाही.
- 4 व्यवसाय समाधानाशी संबंधित शिक्षकांचे वैयक्तिक जीवन, भाषा,जात,शैक्षणिक पात्रता या गोष्टींचा विचार संशोधनामध्ये करण्यात आलेला नाही.
- 5 शिक्षकांच्या परिणामकारकतेची संबंधित शाळेच्या भौतिक सुविधा,शालेय परिसर, विद्यार्थ्यांमधील व्यक्तीभिन्नता यांचा सदर संशोधनामध्ये विचार करण्यात आलेला नाही.
- 6 सदर संशोधन सोलापूर शहरापुरतेच मर्यादित आहे.

संशोधन परिकल्पना -

- 1 सोलापूर शहरातील माध्यमिक शिक्षक त्यांच्या व्यवसायाशी समाधानी आहेत.
- 2 स्त्री शिक्षक व पुरुष शिक्षक यांच्या व्यवसाय समाधानामध्ये फरक असत नाही.
- 3 अनुभवी व कमी अनुभवी शिक्षकांच्या व्यवसाय समाधानामध्ये फरक असत नाही.
- 4 अनुदानित प्रशालेतील शिक्षक व विना अनुदानित प्रशालेतील शिक्षकांच्या व्यवसाय समाधानामध्ये फरक असत नाही.
- 5 शिक्षकांचे व्यवसाय समाधान व परिणामकारकता यांच्या मध्ये चांगला संबंध असतो.

संबंधित साहित्याचा अभ्यास -

संशोधकाने कोणत्या संबंधित साहित्याचा अभ्यास व कोणत्या संबंधित संशोधनाचा अभ्यास केला याचा आढावा प्रकरण क्रमांक दोन मध्ये घेण्यात आलेला आहे.

शिक्षकांचे व्यवसाय समाधान व परिणामकारकता -

यामध्ये अध्यापन एक व्यवसायच आहे, व्यावसायिकता व त्याचे प्रकार, व्यवसाय समाधानाचा अर्थ व व्यवसाय समाधानावर परिणाम करणारे घटक , शिक्षकांची परिणामकारकता याबद्दल सविस्तर माहिती दिलेली आहे.

संशोधनाची कार्यपध्दती -

संशोधकेने संशोधनासाठी वर्णनात्मक पध्दती मधील शालेय सर्वेक्षण, व्यवसाय पृथ्थकरण व सहसंबंध पूर्वानुमान पध्दतीचा वापर केला आहे. नमुना निवड करतांना, शाळांची निवड करण्यासाठी राशी पध्दतीचा अवलंब केला त्यामुळे सोलापूर शहरातील एकूण 67 मराठी माध्यमांच्या शाळेचा समावेश करणे शक्य झाले. या 67 शाळांमधील शिक्षकांची निवड करतांना संशोधकेने सहेतुक नमुना निवड केलेली आहे. त्यासाठी प्रत्येक शाळेच्या सेवाज्येष्ठता यादीतील पहिले दोन व शेवटचे दोन असे चार शिक्षक संशोधकेने निवडले आहेत. एकूण 305 शिक्षकांचा समावेश संशोधनामध्ये करण्यात आलेला आहे.

संशोधनाची साधने -

या संशोधनात डॉ.प्रमोदकुमार व डॉ.डि.एन्.मुथा, सरदार वल्लभभाई पटेल विद्यापिठ,गुजरात यांनी प्रमाणित केलेली व्यवसाय समाधानते संबंधित प्रश्नावली तसेच शिक्षकांच्या परिणामकारकतेची पाच बिंदु श्रेणीचा वापर संशोधकेने केला आहे.

संख्याशास्त्र -

मध्यमान,मध्यगा, चतुर्थक विचलन, प्रमाण विचलन, शततमक, सहसंबंध गुणक इत्यादींचा निष्कर्ष काढण्यासाठी उपयोग करण्यात आला आहे.

6.4 निष्कर्ष -

संशोधिकेने शिक्षकांचे लिंग,अध्यापन अनुभव,शासनाकडुन शाळेला मिळणारे अनुदान यांचा व्यवसाय समाधानाशी व परिणामकारकतेशी कसा संबंध आहे हे तपासण्याकरिता शिक्षकांची खालील गटात विभागणी केली होती -

- 1.पुरुष शिक्षक 2. स्त्री शिक्षक 3. अनुभवी शिक्षक 4.कमी अनुभवी शिक्षक
5. अनुदानित शाळेत काम करणारे शिक्षक 6. विना अनुदानित शाळेत काम करणारे शिक्षक.

6.41 सर्व शिक्षकांसंबंधीचे निष्कर्ष -

1. सोलापूर शहरातील माध्यमिक शिक्षकांचे व्यवसाय समाधान प्रसामान्य नाही. शिक्षकांचा कल हा समाधानातेकडे जास्त झुकलेला आहे. याचाच अर्थ हे शिक्षक आपल्या व्यवसायामध्ये ब-याच प्रमाणात समाधानी आहेत. बहुतांशी शिक्षक काम व कामाच्या स्वरुपाबाबत, वेतन, सेवाशाश्वती, संस्थेच्या योजना,ध्येय धोरणे, वरिष्ठांकडुन मिळणारी संस्थाप्रमुख म्हणुन वागणुक या बाबतीत समाधानी आहेत, तर बढती संबंधीची धोरणे, संस्थेच्या कामकाजामध्ये सल्लामसलत करण्याचे स्वातंत्र्य व वरिष्ठांकडुन वैयक्तिक अडचणी सोडवण्याबाबत असमाधानी आहेत.

2. प्रमोदकुमार आणि डी.एन.मुथा यांनी घेतलेल्या प्रमाणित चाचणीतील शिक्षकांच्या व्यवसाय समाधानापेक्षा सोलापूर शहरातील माध्यमिक शिक्षक आपल्या व्यवसायात अधिक समाधानी आहे.

3. सोलापूर शहरातील माध्यमिक शिक्षकांचे व्यवसाय समाधान व परिणामकारकतेचा सहसंबंध निश्चितच आहे व तो बरा आहे.

6.42 पुरुष शिक्षकां संबंधीचे निष्कर्ष -

4. सोलापूर शहरातील पुरुष शिक्षक आपल्या व्यवसायामध्ये समाधानी आहेत. व्यवसाय समाधानाशी संबंधित घटकांचा विचार करता पुरुष शिक्षक हे काम व कामाचे स्वरूप, वेतन, सेवाशाश्वती,संस्थेच्या योजना, संस्थेची ध्येयधोरणे व वरिष्ठाकडून मिळणा-या वागणुकीविषयी समाधानी आहेत, तर बढतीच्या संधी, संस्थेच्या कार्यामध्ये सल्लामसलत करण्याच्या स्वातंत्र्याबाबत असमाधानी आहेत.
5. सोलापूर शहरातील पुरुष शिक्षकांचे व्यवसाय समाधान हे प्रमाणित चाचणीतील प्रतीसादकांपेक्षा अधिक आहे.
6. सोलापूर शहरातील पुरुष शिक्षकांचे व्यवसाय समाधान व परिणामकारकतेचा सहसंबंध चांगला आहे. एका वरून दुस-याचा बोध होणारा आहे.

6.43 स्त्री शिक्षकां संबंधीचे निष्कर्ष -

7. सोलापूर शहरातील स्त्री शिक्षक आपल्या व्यवसायामध्ये समाधानी आहेत. व्यवसाय समाधानाशी घटकांचा विचार करता स्त्री शिक्षक हे काम व कामाचे स्वरूपाबाबत अत्यंत समाधानी आहेत. वेतन,सेवाशाश्वती,संस्थेच्या योजना, संस्थेची ध्येयधोरणे व वरिष्ठाकडून मिळणा-या वागणुकीबाबत समाधानी आहेत, तर बढतीच्या संधी, संस्थेच्या कार्यामध्ये सल्लामसलत करण्याच्या स्वातंत्र्य,वरिष्ठांकडून वैयक्तिक अडचणी सोडवण्याबाबत मिळणा-या वागणुकीशी असमाधानी आहेत.
8. सोलापूर शहरातील स्त्री शिक्षकांचे व्यवसाय समाधान हे प्रमाणित चाचणीतील स्त्री शिक्षकांपेक्षा अधिक आहे.
9. सोलापूर शहरातील स्त्री शिक्षकांचे व्यवसाय समाधान व परिणामकारकतेचा सहसंबंध अगदी कमी, जवळ-जवळ दुर्लक्ष करण्या जागा आहे.

6.44 पुरुष शिक्षक व स्त्री शिक्षकां व्यवसाय समाधानाच्या तुलनेसंबंधीचे निष्कर्ष -

10. सोलापूर शहरातील पुरुष शिक्षक व स्त्री शिक्षकांच्या व्यवसाय समाधाना मध्ये कोणताही फरक आढळून येत नाही. मिळलेला परिमाणातील फरक हा केवळ योगायोगाने असल्याचे सिद्ध होते.

व्यवसाय समाधानाशी संबंधित घटकांचा विचार करता वेतन, सेवाशाश्वती, बढतीच्या संधी, संस्थेच्या योजना, संस्थेची ध्येयधोरणे, वरिष्ठाकडून मिळणा-या संस्थाप्रमुख म्हणून वागणुकी याबाबतीत पुरुष शिक्षक व स्त्री शिक्षक सारख्याच प्रमाणात समाधानी आहेत.

काम व कामाच्या स्वरूपाबाबत पुरुष शिक्षकांपेक्षा स्त्री शिक्षक हे जास्त समाधानी आहेत.

वरिष्ठाकडून वैयक्तिक अडचणी सोडवताना मिळणा-या वागणुकी विषयी पुरुष शिक्षक समाधानी आहेत तर स्त्री शिक्षक असमाधानी आहेत.

संस्थेच्या कार्यामध्ये सल्लामसलत करण्याच्या स्वातंत्र्याबाबत स्त्री शिक्षक व पुरुष शिक्षक दोघेही असमाधानी आहेत.

6.45 अनुभवी शिक्षकांसंबंधीचे निष्कर्ष -

11. सोलापूर शहरातील अनुभवी शिक्षक आपल्या व्यवसायामध्ये समाधानी आहेत. व्यवसाय समाधानाशी संबंधित घटकांचा विचार करता काम व कामाचे स्वरूप, वेतन, सेवाशाश्वती बाबत अत्यंत समाधानी आहेत तर, संस्थेच्या योजना, ध्येयधोरणे, संस्थेच्या कार्यामध्ये सल्लामसलत, करण्याचे स्वातंत्र्य, वरिष्ठांकडून मिळणारी वागणुक या बाबतीत अनुभवी शिक्षक समाधानी आहेत.

12. सोलापूर शहरातील अनुभवी शिक्षकांचे व्यवसाय समाधान व परिणामकारकता यामधील सहसंबंध धनिष्ट, उत्तम प्रतिचा आहे.

6.46 कमी अनुभवी शिक्षकांसंबंधीचे निष्कर्ष -

12. सोलापूर शहरातील कमी अनुभवी शिक्षक आपल्या व्यवसायामध्ये समाधानी आहेत.

व्यवसाय समाधानाशी संबंधित घटकांचा विचार करता कमी अनुभवी शिक्षक हे काम व कामाच्या स्वरूपाबाबत, सेवाशाश्वती संस्थेच्या योजना बाबत अत्यंत समाधानी आहेत.

वेतन,संस्थेची ध्येयधोरणे, वरिष्ठांकडून संस्थाप्रमुख म्हणून मिळणा-या वागणुकीबाबत समाधानी आहेत.

बढतीच्या सांधी, संस्थेच्या कार्यामध्ये सल्लामसलत करण्याचे स्वातंत्र्य, वरिष्ठांकडून वैयक्तिक अडचणी सोडवणारा म्हणून मिळणा-या वागणुकीशी असमाधानी आहेत.

13. सोलापूर शहरातील कमी अनुभवी शिक्षकांचे व्यवसाय समाधान व परिणामकारकता यामधील सहसंबंध ऋण आहे. तसेच अगदी कर्म दुर्लक्षण्याजोगा आहे.

6.47 अनुभवी व कमी अनुभवी शिक्षकांच्या व्यवसाय समाधानाच्या तुलने संबंधीचे निष्कर्ष -

14. सोलापूर शहरातील अनुभवी व कमी अनुभवी शिक्षकांच्या व्यवसाय समाधानामध्ये कोणताही फरक आढळून येत नाही, मिळालेला परिमाणातील फरक हा केवळ योगायोगाने असल्याचे सिद्ध होते.

व्यवसाय समाधानाशी संबंधित घटकांचा विचार करता अनुभवी शिक्षक व कमी अनुभवी शिक्षक हे काम व कामाच्या स्वरूप, सेवाशाश्वती, संस्थेच्या योजना याबाबत अत्यंत समाधानी आहेत. वेतन,संस्थेची ध्येयधोरणे,

वरिष्ठाकडुन संस्थाप्रमुख म्हणुन मिळणारी वागणुकी या बाबत अनुभवी शिक्षक अत्यंत समाधानी तर कमी अनुभवी शिक्षक समाधानी आहेत. बढतीच्या संधी बाबतीतील धोरण, संस्थेच्या कार्यामध्ये सल्लामसलत करण्याचे समाधान या बाबत अनुभवी शिक्षक समाधानी तर कमी अनुभवी शिक्षक असमाधानी आहेत. वरिष्ठांकडुन वैयक्तिक अडचणी सोडवण्याच्या समाधानाबाबत अनुभवी शिक्षक अत्यंत समाधानी तर कमी अनुभवी शिक्षक असमाधानी आहेत.

6.48 अनुदानित प्रशालेतील शिक्षका संबंधीचे निष्कर्ष -

15. सोलापूर शहरातील अनुदानित प्रशालेतील शिक्षक आपल्या व्यवसाया मध्ये समाधानी आहेत.

व्यवसाय समाधानाशी संबंधित घटकांचा विचार करता अनुदानित प्रशालेतील शिक्षक हे काम व कामाच्या स्वरूपाबाबत, वेतन, सेवाशाश्वती, संस्थेच्या योजना, संस्थेची ध्येयधोरणे या संबंधी अत्यंत समाधानी आहेत. तर बढतीच्या संधी, संस्थेच्या कार्यामध्ये सल्लामसलत करण्याचे समाधान, वरिष्ठाकडुन वैयक्तिक अडचणी सोडवण्याबाबत समाधानी आहेत.

16. अनुदानित प्रशालेतील शिक्षकांचे व्यवसाय समाधान व परिणामकारकता यामधील सहसंबंध ऋण असला तरी चांगला मध्यम प्रतीचा, एकावरून दुसरा बोध होणारा आहे.

6.49 विना अनुदानित प्रशालेतील शिक्षका संबंधीचे निष्कर्ष -

17. सोलापूर शहरातील विना अनुदानित प्रशालेतील शिक्षकांचा व्यवसाय मध्ये समाधानतेचा कल हा असमाधानातेकडे जास्त झुकलेला दिसतो. व्यवसाय समाधानाशी संबंधित घटकांचा विचार करता विना अनुदानित प्रशालेतील

शिक्षक हे काम व कामाच्या स्वरुपाबाबत,वरिष्ठा कडुन संस्थाप्रमुख म्हणुन मिळणा-या वागणुकीशी समाधानी आहेत.

वेतन, सेवाशाश्वती, बढतीच्या संधी, संस्थेच्या योजना ,संस्थेची ध्येयधोरणे, संस्थेच्या कार्यामध्ये सल्लामसलत करण्याचे समाधान, वरिष्ठाकडुन वैयक्तिक अडचणी सोडवणारा म्हणुन मिळणा-या वागणुकीबाबत असमाधानी आहेत.

18. विना अनुदानित प्रशालेतील शिक्षकांचे व्यवसाय समाधान व परिणामकारकता यामधील सहसंबंध अगदी कमी,जवळजवळ दुर्लक्षण्याजोगा आहे.

6.410 अनुदानित प्रशालेतील व विना अनुदानित प्रशालेतील शिक्षकांच्या व्यवसाय समाधानाच्या तुलने संबंधीचे निष्कर्ष -

19. सोलापूर शहरातील अनुदानित व विना अनुदानित प्रशालेतील शिक्षक हे सारख्याच प्रमाणामध्ये व्यवसायायशी समाधानी नाहीत. अनुदानित प्रशालेतील शिक्षक हे विना अनुदानित प्रशालेतील शिक्षकांपेक्षा जास्त व्यवसायामध्ये समाधानी आहेत.

व्यवसाय समाधानाशी संबंधित घटकांचा विचार केला असता वरिष्ठाकडुन संस्थाप्रमुख म्हणुन मिळणा-या वागणुकीबाबत अनुदानित प्रशालेतील शिक्षक समाधानी आहेत.

बढतीच्या संधी बाबतीतील धोरण,संस्थेच्या कार्यामध्ये सल्लामसलत करण्याच्या समाधानाबाबत अनुदानित प्रशालेतील शिक्षक समाधानी आहेत तर विना अनुदानित प्रशालेतील शिक्षक असमाधानी आहेत. काम व कामाचे स्वरुप, वेतन, सेवाशाश्वती, संस्थेच्या योजना ,संस्थेची ध्येयधोरणे या बाबत अनुदानित प्रशालेतील शिक्षक अत्यंत समाधानी आहेत तर विनाअनुदानित प्रशालेतील शिक्षक असमाधानी आहेत.

6.5. डिफरेंस

1. सोलापूर शहरातील माध्यमिक शिक्षक आपल्या व्यवसायात आहेत. परंतु बढतीच्या संधी व संस्थेच्या कामकाजामध्ये सल्लामसलत करणे स्वातंत्र्या बाबत असमाधानी आहेत. बढतीच्या संधी बाबतील धोरण व संस्थेच्या कामकाजामध्ये शिक्षकांच्या विधायक सूचनांचा स्वीकार केल्यास सदर शिक्षकांच्या व्यवसाय समाधाना मध्ये वाढ होवू शकते.
2. सोलापूर शहरातील माध्यमिक शिक्षकांचे व्यवसाय समाधान व परिणामकारकता यामधील सहसंबंध घनिष्ट येण्यासाठी सदर शिक्षकांना योग्य त्या सुविधा उपलब्ध करून दिल्या पाहिजे.
3. सोलापूर शहरातील स्त्री शिक्षकांच्या वैयक्तिक अडचणी सोडवण्याबाबतीत वरिष्ठ उदासिन आहेत. जर त्यांच्या वैयक्तिक अडचणी सोडवण्यामध्ये वरिष्ठांनी त्यांची मदत केली तर त्यांच्या व्यवसाय समाधानामध्ये व परिणामकारकतेमध्ये निश्चित वाढ होवू शकते.
4. सोलापूर शहरातील कमी अनुभवी शिक्षकांना बढतीची योग्य संधी मिळाली, संस्थेच्या कामकाजामध्ये त्यांच्या सल्ल्यांचा स्वीकार झाला, व त्यांच्या वैयक्तिक अडचणीची सोडवणूक जर सहानुभूतीपूर्वक झाली तर त्यांचे व्यवसाय समाधान व परिणामकारकते मध्ये निश्चितच फरक पडू शकेल.
5. सोलापूर शहरातील विना अनुदानित प्रशालेतील शिक्षकांचा कल असमाधानतेकडे आहे. तसेच व्यवसाय समाधान व परिणामकारकते मधील सहसंबंध अत्यंत कमी आहे. सदर गोष्ट शिक्षणाच्या गुणवत्तेच्या दृष्टीने अहितकारक असल्याने त्यांच्या वेतन, सेवाशाश्वती, बढतीच्या संधी, संस्थेच्या योजना, ध्येयधोरणे, वरिष्ठाकडून मिळणारी वागणूक या समाधानाशी संबंधित घटकांचा त्यांच्या समाधान व परिणामकारकते मध्ये वाढ होण्याच्या दृष्टीने विचार करणे आवश्यक आहे.

6.6 पुढील संशोधनासाठी शिफारशी -

या संशोधनाच्या विषयाला व्याप्ती मोठी होती व काही मर्यादाही होत्या. विशिष्ट वेळेत संशोधन प्रक्रिया पूर्ण करणे गरजेचे असल्याने नमुना निवड, क्षेत्र, पध्दती इत्यादी गोष्टीवर बंधने होती. या संशोधन विषयाची व्याप्ती व मर्यादा लक्षात घेवून या सारख्या विषयावर आणखी संशोधन झाले पाहिजे. म्हणून संशोधकाने सदर संशोधनाच्या आधारे काही विषय संशोधनासाठी सुचविले आहेत.

1. या संशोधनाचा विषय घेवून म्हणजे, "सोलापूर शहरातील माध्यमिक शिक्षकांच्या व्यवसाय समाधाना अभ्यास करणे " या विषयावर मोठ्या प्रमाणात जनसंख्या घेवून संशोधन झाले पाहिजे म्हणजे आणखी प्रमाणित निष्कर्ष व माहिती मिळेल.
2. प्राथमिक शिक्षकांच्या व्यवसाय समाधानाचा अभ्यास करून त्यावर संशोधन झाले पाहिजे
3. शिक्षकांच्या व्यक्तिगत जीवनाचा, त्यांच्या मनाचा कल, वैयक्तिक समस्यांचा व्यवसाय समाधानावर कसा परिणाम होतो यावर संशोधन झाले पाहिजे.
4. शिक्षकांच्या व्यवसायसमाधानाचा विद्यार्थ्यांच्या प्राविण्यावर कसा परिणाम होतो यावर संशोधन होणे गरजेचे आहे.
5. वेगवेगळ्या व्यवस्थापनातील वातावरणाचा शिक्षकांच्या व्यवसाय समाधानावर कसा परिणाम होते हे पाहण्यासाठी संशोधन झाले पाहिजे.
6. शिक्षकांच्या व्यवसाय समाधानाचा अभ्यास करून त्यावर उपाय योजना सुचविणारे संशोधन करण्यात यावे.